PIERWSZA ŁAWKA · ZESTAW DZIAŁOWY · JĘZYK POLSKI · KLASA 4 LO I TECHNIKUM · ZAKRES PODSTAWOWY

Dział 3. Literatura najnowsza i reportaż

Opowiadania z tomów Prawo prerii (Nowakowski – Górą „Edek"), Opowieści galicyjskie (Stasiuk – Miejsce) i Gra na wielu bębenkach (Tokarczuk – Profesor Andrews w Warszawie) oraz reportaż Kapuścińskiego Podróże z Herodotem; reportaż literacki, mała ojczyzna, pamięć miejsca, obcość, stan wojenny. Dziewięć kart: teoria z wzorcowymi odpowiedziami, ćwiczenia, zadania typu maturalnego, dwie kartkówki (A i B) i sprawdzian (A i B) – z kluczem i zasadami oceniania.

Karta	Temat	Zadania
1	**Literatura najnowsza i reportaż – najważniejsze wiadomości** Teoria w pigułce, wzorcowe odpowiedzi, rozgrzewka	4 zad. 10 pkt
2	**Literatura najnowsza i reportaż – ćwiczenia** Ćwiczę umiejętności z działu	6 zad. 21 pkt
3	**Literatura najnowsza i reportaż – zadania typu maturalnego** Polecenia i punktacja jak na maturze 2027	5 zad. 9 pkt
4	**Kartkówka 1: Nowakowski i Stasiuk – grupa A** 15 minut · 8 pkt	4 zad. 8 pkt
5	**Kartkówka 1: Nowakowski i Stasiuk – grupa B** 15 minut · 8 pkt	4 zad. 8 pkt
6	**Kartkówka 2: Tokarczuk i Kapuściński – grupa A** 15 minut · 8 pkt	4 zad. 8 pkt
7	**Kartkówka 2: Tokarczuk i Kapuściński – grupa B** 15 minut · 8 pkt	4 zad. 8 pkt
8	**Sprawdzian: Literatura najnowsza i reportaż – grupa A** 45 minut · 27 pkt	7 zad. 27 pkt
9	**Sprawdzian: Literatura najnowsza i reportaż – grupa B** 45 minut · 27 pkt	7 zad. 27 pkt

JAK KORZYSTAĆ Z ZESTAWU

- Karta 1 przypomina najważniejsze wiadomości z działu i pokazuje wzorcowe odpowiedzi z wyjaśnieniem – od niej warto zacząć.
- Karta 2 to ćwiczenia na tekstach, a karta 3 – zadania w formule matury 2027 (polecenia i punktacja jak w arkuszach CKE).
- Karty 4–7 to dwie kartkówki (po 15 minut), każda w grupach A i B. Karty 8–9 to sprawdzian (45 minut) w grupach A i B – te same typy zadań i ta sama punktacja, inne treści.
- Klucz na końcu zestawu zawiera odpowiedzi i zasady oceniania zadań otwartych w stylu CKE (co daje 1 pkt, a co 2 pkt).
- Osobny plik „Powtórka" zbiera najważniejsze pojęcia, lektury i konteksty, typowe błędy i test „Sprawdź się".

Materiał oryginalny. Podstawa programowa LO i technikum w brzmieniu z 2024 r. (Dz.U. 2024 poz. 1019). Wymagania: I.1.1, I.1.3, I.1.6–I.1.10, I.1.12, I.1.14, I.2.1–I.2.3, III.2.9. Pisownia według zasad od 1.01.2026. Do użytku własnego i pracy z własnymi uczniami.

PIERWSZA ŁAWKA

Literatura najnowsza i reportaż – najważniejsze wiadomości

Teoria w pigułce, wzorcowe odpowiedzi, rozgrzewka

Imię i nazwisko: ..... Data: ..... Wynik: ..... / 10 pkt

PRZYPOMNIJ SOBIE

- **Literatura po 1989 r.** Upadek komunizmu przyniósł wolność słowa – w 1990 r. zlikwidowano urząd cenzury. Pisarze opisują przemiany ustrojowe i ich ofiary, nowe podziały społeczne, szukają tożsamości i pamięci: wracają do **małych ojczyzn**, wielokulturowego pogranicza, zapomnianych historii. Rozwija się też **literatura faktu**, zwłaszcza reportaż.
- **Marek Nowakowski (1935–2014)** – mistrz krótkiej prozy, kronikarz ulicy i ludzi z marginesu. Tom *Prawo prerii* (1999) to 46 miniatur o Polsce pierwszej dekady przemian – świecie, w którym liczy się siła, pieniądz i spryt. Tytuł tomu przywołuje westernowe „prawo silniejszego".
- ***Górą „Edek"***: na zatłoczonej ulicy kierowca małego fiata – drobny, młody inteligent w okularach – przegrywa walkę o miejsce parkingowe z kierowcą dużego forda – postawnym mężczyzną w skórzanej kurtce, który po prostu blokuje mu wjazd. Narrator obserwuje scenę z boku. Tytuł to **aluzja** do Edka z *Tanga* Mrożka: cudzysłów zamienia imię w nazwę typu – bezczelnego siłacza, który zwycięża kulturę i słuszne racje.
- **Andrzej Stasiuk**, *Opowieści galicyjskie* (1995) – proza o Beskidzie Niskim, dawnej ziemi **Łemków**, których w 1947 r. wysiedlono w akcji „Wisła". W opowiadaniu ***Miejsce*** drewniana cerkiew łemkowska zostaje rozebrana i po kawałku wywieziona do muzeum; zostaje prostokąt gołej, gliniastej ziemi. Pierwszoosobowy narrator wyobraża sobie budowę świątyni i wspomina starych Łemków, którzy przyjeżdżali tu się modlić. Tematy: **pamięć miejsca**, sacrum, przemijanie, zanikanie kultury.
- **Mała ojczyzna** – najbliższa człowiekowi przestrzeń (wieś, dzielnica, dom), z którą łączy go pamięć, język, wiara i więź z przodkami. W literaturze bywa mitem utraconego raju albo świadectwem historii, która zatarła ślady dawnych mieszkańców. Rzymianie mówili o *genius loci* – duchu miejsca.
- **Olga Tokarczuk** (literacka Nagroda Nobla za 2018 r., ogłoszona w 2019 r.), tom *Gra na wielu bębenkach* (2001). ***Profesor Andrews w Warszawie***: brytyjski psycholog przyjeżdża do Warszawy tuż przed **13 grudnia 1981 r.** (wprowadzenie **stanu wojennego**). Następnego dnia telefon milczy, nikt po niego nie przychodzi, a on nie zna języka i nie rozumie, co się dzieje. Tematy: **obcość**, bariera językowa, historia widziana oczami cudzoziemca, bezradność „specjalisty od ludzkiej psychiki".
- **Reportaż literacki** – gatunek na pograniczu dziennikarstwa i literatury: opisuje zdarzenia prawdziwe, ale korzysta ze środków literackich (kompozycja, szczegół, dialog, metafora); reporter jest świadkiem i często bohaterem relacji. Polska szkoła reportażu: Ryszard Kapuściński, Hanna Krall.

- **Ryszard Kapuściński (1932–2007)**, ***Podróże z Herodotem*** (2004) – autobiograficzny reportaż połączony z esejem. Młody reporter wyjeżdża do Indii, potem do Chin i Afryki, a towarzyszą mu *Dzieje* Herodota. **Herodot** z Halikarnasu (V w. p.n.e.), „ojciec historii", opisał wojny grecko-perskie i obyczaje wielu ludów; Kapuściński widzi w nim pierwszego reportera – człowieka drogi, ciekawego **Innych**.

Utwór	Tom, rok	Najważniejsze motywy
Górą „Edek"	*Prawo prerii*, 1999	prawo silniejszego, chamstwo, aluzja do *Tanga*, Polska lat 90.
Miejsce	*Opowieści galicyjskie*, 1995	mała ojczyzna, pamięć miejsca, Łemkowie, sacrum, przemijanie
Profesor Andrews w Warszawie	*Gra na wielu bębenkach*, 2001	obcość, bariera językowa, stan wojenny, życzliwość obcych
Podróże z Herodotem	reportaż, 2004	przekraczanie granic, spotkanie z Innym, język i poznanie, Herodot jako mistrz

PRZYKŁADY Z WYJAŚNIENIEM

Przykład 1. Wyjaśnij, dlaczego imię w tytule opowiadania Nowakowskiego zapisano w cudzysłowie.

Kierowca forda nie ma naprawdę na imię Edek – narrator nadaje mu to imię, przywołując Edka z *Tanga* Mrożka. Cudzysłów sygnalizuje, że to przezwisko i nazwa pewnego typu człowieka: prostaka, który zwycięża siłą i bezczelnością.

Jak myśleć: gdy w tytule jest aluzja, nazwij **źródło** aluzji i powiedz, **co** z niego przenosi się do nowego tekstu.

Przykład 2. Wyjaśnij, dlaczego rozbiórka cerkwi w *Miejscu* jest dla narratora czymś więcej niż przeniesieniem zabytku.

Cerkiew była znakiem obecności Łemków, wysiedlonych w 1947 r.; jej wywiezienie zaciera ostatni ślad dawnych mieszkańców i ich sacrum. Muzeum ocali budynek, ale nie więź między ludźmi a miejscem.

Za co CKE daje punkt: za powiązanie zdarzenia z sensem (pamięć, utrata, sacrum), a nie za samo streszczenie rozbiórki.

Przykład 3. Wyjaśnij, na czym polega ironia sytuacji w opowiadaniu *Profesor Andrews w Warszawie*.

Andrews jest psychologiem – specjalistą od ludzkich przeżyć i porozumiewania się – a w Warszawie okazuje się całkowicie bezradny: nie rozumie ludzi ani sytuacji, nie umie się z nikim porozumieć.

Jak myśleć: ironia sytuacji = rozdźwięk między tym, czego się spodziewamy, a tym, co się dzieje.

Przykład 4. Wyjaśnij, dlaczego Kapuściński wybiera Herodota na towarzysza swoich podróży.

Herodot także podróżował, rozmawiał z ludźmi i opisywał obce ludy z ciekawością, bez pogardy. Dla młodego reportera staje się mistrzem: uczy patrzenia na Innych i łączenia teraźniejszości z historią.

Za co CKE daje punkt: za wskazanie podobieństwa postaw lub metody pracy, nie za same informacje o Herodocie.

ZADANIA

Zadanie 1. Przyporządkuj utworom tomy, z których pochodzą. Wpisz właściwą literę.

___ / 3 pkt

1. *Górą „Edek”*	a) *Gra na wielu bębenkach*
2. *Miejsce*	b) *Prawo prerii*
3. *Profesor Andrews w Warszawie*	c) *Opowieści galicyjskie*

1 ____ 2 ____ 3 ____

Zadanie 2. Uzupełnij zdania.

___ / 3 pkt

1. Stan wojenny w Polsce wprowadzono _____ grudnia 1981 r.
2. Łemków wysiedlono z Beskidu Niskiego w 1947 r. w akcji „_____”.
3. Starożytnym historykiem, którego *Dzieje* towarzyszą Kapuścińskiemu, jest _____.

Zadanie 3. Który gatunek łączy prawdę faktów z literackim sposobem opowiadania? Wybierz właściwą odpowiedź spośród podanych.

___ / 1 pkt

A. sonet **B.** reportaż literacki **C.** powieść fantastyczna **D.** bajka zwierzęca

Zadanie 4. Oceń prawdziwość zdań. Wpisz P (prawda) albo F (fałsz).

___ / 3 pkt

1. Tytuł *Górą „Edek”* nawiązuje do dramatu Mrożka.	**P**	**F**
2. Profesor Andrews dobrze zna język polski.	**P**	**F**
3. Olga Tokarczuk jest laureatką literackiej Nagrody Nobla.	**P**	**F**

PIERWSZA ŁAWKA

Literatura najnowsza i reportaż – ćwiczenia

KARTA 2/9

Ćwiczę umiejętności z działu

Imię i nazwisko: ..... Data: ..... Wynik: ..... / 21 pkt

Zadanie 1. Przeczytaj streszczenie sceny z lektury i wykonaj zadania. ___ / 4 pkt

***Górą „Edek"* – walka o miejsce**

Na zatłoczonej ulicy dużego miasta kierowcy krążą w poszukiwaniu miejsca do zaparkowania. Nagle zwalnia się jedno niewielkie miejsce. Pierwszy podjeżdża do niego mały fiat. Jego kierowca – drobny, młody mężczyzna w okularach, wyglądający na inteligenta – przy manewrze przejeżdża jednak odrobinę za daleko.

Tę chwilę wykorzystuje kierowca dużego forda – postawny mężczyzna w skórzanej kurtce. Ustawia auto tak, że zagradza fiatowi wjazd. Kierowca fiata protestuje klaksonem i gestami, trąbią też samochody stojące za nimi. Właściciel forda nie reaguje.

W końcu kierowca fiata ustępuje. Ford spokojnie wjeżdża na zwolnione miejsce, a jego właściciel, nie zwracając uwagi na oburzenie pokonanego, odchodzi załatwiać swoje sprawy. Scenę obserwuje z boku narrator. W tytule zwycięzca zostaje nazwany Edkiem.

Streszczenie sceny przygotowane na potrzeby zestawu – Marek Nowakowski, *Górą „Edek"*.

1.1. Wyjaśnij, jaką rolę w opowiadaniu odgrywa kontrast wyglądu obu kierowców i ich samochodów. ___ / 2 pkt

1.2. Wyjaśnij, co zwycięstwo kierowcy forda mówi o świecie przedstawionym w tomie *Prawo prerii*. ___ / 1 pkt

1.3. Wyjaśnij, na czym polega aluzja literacka w tytule opowiadania. ___ / 1 pkt

Podgląd • Pierwsza Ławka

Zadanie 2. Przeczytaj streszczenie sceny z lektury i wykonaj zadania. ___ / 3 pkt

***Miejsce* – rozbiórka cerkwi**

Narrator *Miejsca*, mieszkający w Beskidzie Niskim, opowiada o starej drewnianej cerkwi łemkowskiej, która stała w pobliżu. Przyjechała ekipa z muzeum, rozebrała świątynię i po kawałku wywiozła ją do skansenu. Na jej miejscu został tylko prostokąt szarej, gliniastej ziemi.

Narrator przychodzi w to miejsce i wyobraża sobie, jak przed laty budowano cerkiew: ścinano drzewa, obrabiano belki, wznoszono ściany, urządzano wnętrze z ikonostasem. Myśli o ludziach, którzy ją postawili, i o tych, którzy się w niej modlili.

Przypomina też, że ich potomkowie zostali pół wieku wcześniej wysiedleni z tych ziem – „przemocą albo podstępem". Cerkiew była jednym z ostatnich śladów ich obecności.

Streszczenie sceny przygotowane na potrzeby zestawu – Andrzej Stasiuk, *Miejsce*.

2.1. Wyjaśnij, dlaczego narrator wyobraża sobie budowę cerkwi, choć jej już nie ma. ___ / 2 pkt

2.2. Wyjaśnij, co symbolizuje prostokąt gołej ziemi po cerkwi. ___ / 1 pkt

Zadanie 3. Przeczytaj streszczenie sceny z lektury i wykonaj zadania. ___ / 3 pkt

***Profesor Andrews w Warszawie* – dzień, w którym wszystko się zmieniło**

Profesor Andrews, brytyjski psycholog, przylatuje do Warszawy w grudniu 1981 r., by przedstawić polskim słuchaczom osiągnięcia swojej szkoły psychologicznej. Na lotnisku ginie jego bagaż. Młoda kobieta, która ma się nim opiekować, zawozi go do wynajętego mieszkania w bloku i obiecuje, że następnego dnia zadzwoni.

Rano telefon nie działa i nikt się nie zjawia. Profesor wychodzi na miasto: widzi szare, jednakowe bloki, kolejki, wojsko na ulicach. Nie zna polskiego, nikt nie rozumie jego pytań; w sklepie kupuje przypadkowe rzeczy, m.in. ocet i karpia. Czuje się coraz bardziej zagubiony – nie wie, co się stało w kraju, do którego przyjechał.

Wreszcie mężczyzna odśnieżający ulicę zaprasza go do swojego mieszkania, częstuje wódką i jedzeniem i próbuje wytłumaczyć sytuację, powtarzając angielskie słowo „war" (wojna). W końcu profesor trafia do ambasady brytyjskiej.

Streszczenie sceny przygotowane na potrzeby zestawu – Olga Tokarczuk, *Profesor Andrews w Warszawie*.

3.1. Podaj dwie przyczyny zagubienia profesora Andrewsa. ___ / 2 pkt

Podgląd • Pierwsza Ławka

3.2. Wyjaśnij, jakie znaczenie ma pomoc mężczyzny odśnieżającego ulicę. ___ / 1 pkt

Zadanie 4. Przeczytaj streszczenie sceny z lektury i wykonaj zadania. ___ / 3 pkt

***Podróże z Herodotem* – pierwsza podróż**

Na początku *Podróży z Herodotem* Kapuściński wspomina lata 50., gdy jako młody reporter „Sztandaru Młodych" marzył, by choć raz przekroczyć granicę. Redaktor naczelna Irena Tarłowska wysłała go do Indii i dała mu na drogę grubą książkę – *Dzieje* Herodota w przekładzie Seweryna Hammera, wydane w 1955 r.

W Indiach reporter czuje się zagubiony. Nie zna angielskiego, nie umie nazwać tego, co widzi, więc – jak zauważa – właściwie tego nie widzi. Uczy się języka, próbując czytać po angielsku Hemingwaya, i odkrywa, że poznanie świata zależy od słów, którymi go nazywamy.

Potem wyjeżdża do Chin, później do Afryki. Przez lata wraca do Herodota: czyta o Krezusie, Cyrusie, Kserksesie i wojnach Greków z Persami. W starożytnym historyku widzi pierwszego reportera – wędrowca, który wypytuje ludzi, słucha ich opowieści i chce zrozumieć obcych, zamiast nimi gardzić.

Streszczenie sceny przygotowane na potrzeby zestawu – Ryszard Kapuściński, *Podróże z Herodotem*.

4.1. Wyjaśnij, co odkrywa młody reporter w Indiach o związku języka i widzenia świata. ___ / 2 pkt

4.2. Wyjaśnij, dlaczego marzenie o przekroczeniu granicy było dla młodego reportera z lat 50. tak ważne. ___ / 1 pkt

Zadanie 5. Przyporządkuj motywy utworom. Wpisz je do właściwej kolumny. ___ / 6 pkt

wysiedlenie Łemków świątynia przeniesiona do skansenu
bariera językowa w czasie stanu wojennego zaginiony bagaż
starożytny historyk jako mistrz pierwsza podróż do Indii

Miejsce	*Profesor Andrews w Warszawie*	*Podróże z Herodotem*

Podgląd • Pierwsza Ławka

Kartkówka 1: Nowakowski i Stasiuk – grupa A

15 minut · 8 pkt

KARTA 4/9

Imię i nazwisko: ..... Data: ..... Wynik: ..... / 8 pkt

Zadanie 1. Dokończ zdanie. Wybierz właściwą odpowiedź spośród podanych.
Spór w opowiadaniu *Górą „Edek”* dotyczy ___ / 1 pkt

A. spadku po zmarłym krewnym.
B. długu zaciągniętego w sklepie.
C. miejsca do zaparkowania samochodu.
D. posady w miejskim urzędzie.

Zadanie 2. Oceń prawdziwość zdań. Wpisz P (prawda) albo F (fałsz). ___ / 3 pkt

1. W *Miejscu* cerkiew zostaje rozebrana i wywieziona do muzeum.	**P**	**F**
2. Narrator *Miejsca* sam kieruje rozbiórką cerkwi.	**P**	**F**
3. *Opowieści galicyjskie* dotyczą Beskidu Niskiego.	**P**	**F**

Zadanie 3. Wyjaśnij, dlaczego tytuł *Górą „Edek”* brzmi ironicznie. ___ / 2 pkt

Zadanie 4. Wyjaśnij, na czym polega w *Miejscu* pamięć miejsca. ___ / 2 pkt

Podgląd • Pierwsza Ławka

Sprawdzian: Literatura najnowsza i reportaż – grupa A

45 minut · 27 pkt

KARTA 8/9

Imię i nazwisko: ..... Data: ..... Wynik: ..... / 27 pkt

Zadanie 1. Przeczytaj streszczenie sceny z lektury i wykonaj zadania. ___ / 3 pkt

***Miejsce* – ostatni goście starej cerkwi**

Narrator *Miejsca* wspomina, że do starej cerkwi przyjeżdżali potomkowie jej budowniczych – Łemkowie wysiedleni z Beskidu Niskiego pół wieku wcześniej. Stare kobiety przekraczały próg, wchodziły do nawy i klękały w opustoszałym wnętrzu.

Przywieziono też sparaliżowanego, dziewięćdziesięcioletniego starca. Wspominał, że jego ojciec pomagał kiedyś zmieniać w cerkwi dach, i powiedział, że teraz właściwie mógłby już umierać.

Wkrótce potem świątynię rozebrano i wywieziono do muzeum.

Streszczenie sceny przygotowane na potrzeby zestawu – Andrzej Stasiuk, *Miejsce*.

1.1. Dokończ zdanie. Wybierz właściwą odpowiedź spośród podanych. ___ / 1 pkt

Przyjazdy Łemków do cerkwi pokazują przede wszystkim

A. zainteresowanie turystów zabytkami Beskidu Niskiego.

B. chęć odzyskania przez Łemków utraconych gospodarstw.

C. radość mieszkańców z przeniesienia cerkwi do muzeum.

D. trwałość więzi ludzi z miejscem, z którego ich wygnano.

1.2. Wyjaśnij, dlaczego klękanie starych kobiet w opustoszałej cerkwi można uznać za gest wierności wobec małej ojczyzny. ___ / 2 pkt

Zadanie 2. Przyporządkuj utworom ich autorów. Wpisz właściwą literę. ___ / 4 pkt

1. *Górą „Edek”*	a) Ryszard Kapuściński
2. *Miejsce*	b) Olga Tokarczuk
3. *Podróże z Herodotem*	c) Marek Nowakowski
4. *Profesor Andrews w Warszawie*	d) Andrzej Stasiuk

1 ____ 2 ____ 3 ____ 4 ____

Zadanie 3. Uzupełnij zdania. ___ / 3 pkt

1. Tom *Prawo prerii* Marka Nowakowskiego ukazał się w roku _____.
2. Cerkiew z opowiadania Stasiuka zbudowali _____, wysiedleni w 1947 r.
3. Kapuściński nazywa pierwszym reporterem _____.

Podgląd • Pierwsza Ławka

CO JESZCZE JEST W ŚRODKU

Literatura najnowsza i reportaż – kartkówki, sprawdzian, powtórka – język polski, kl. 4 LO (zakres podstawowy)

Podgląd pokazał 10 z 30 stron. Pełna wersja: 30 stron A4, PDF do druku i DOCX do edycji.

- Karta 1: Literatura najnowsza i reportaż – najważniejsze wiadomości – 4 zadania, 10 pkt
- Karta 2: Literatura najnowsza i reportaż – ćwiczenia – 6 zadań, 21 pkt
- Karta 3: Literatura najnowsza i reportaż – zadania typu maturalnego – 5 zadań, 9 pkt
- Karta 4: Kartkówka 1: Nowakowski i Stasiuk – grupa A – 4 zadania, 8 pkt
- Karta 5: Kartkówka 1: Nowakowski i Stasiuk – grupa B – 4 zadania, 8 pkt
- Karta 6: Kartkówka 2: Tokarczuk i Kapuściński – grupa A – 4 zadania, 8 pkt
- Karta 7: Kartkówka 2: Tokarczuk i Kapuściński – grupa B – 4 zadania, 8 pkt
- Karta 8: Sprawdzian: Literatura najnowsza i reportaż – grupa A – 7 zadań, 27 pkt
- Karta 9: Sprawdzian: Literatura najnowsza i reportaż – grupa B – 7 zadań, 27 pkt Karta 1 przypomina najważniejsze wiadomości i pokazuje wzorcowe odpowiedzi z komentarzem.

Kup pełną wersję – plik od razu na e-mail
pierwszalawka.pl/material/polski-liceum-klasa-4-dzial-03-literatura-najnowsza-i-reportaz